

KEITÄ KANSANEDUSTAJAT OVAT? – EDUSKUNNAN KOOSTUMUKSESTA¹

TIMO FORSTEN

Johdanto

Yhteiskunnallisesti on tärkeää tietää, kenelle poliittiset tehtävät edustuksellisessa demokratiassa on allokoitu ja minkälaisia poliittisia johtajia on valikoitu tai valikoitunut ylimmän päätöksenteko- ja valtioelimmemme toimielintehtäviin ja valta-asemiin. Tutkimukset poliittisesta rekrytoinnista ja poliittisten päätöksentekijöiden taustoista ovat usein keskittyneet henkilömäärältään suurehkoihin, rajoitettuihin, integroituneisiin ja institutionalisoituneisiin organisaatioihin, kuten parlamentteihin ja kunnanvaltuustoihin.

Poliittisten johtajien sosiodemografisilla taustatekijöillä on merkittävä rooli, kun politiikkaa, poliittista päätöksentekoa ja poliittista käyttäytymistä politiikan areenoilla selitetään alueelliseen vaalijärjestelmään (vaalipiirit) perustuvassa edustuksellisessa demokratiassa. Kansanedustaja ei ole vain eduskuntaryhmänsä ja ryhmäkurinsa tahdoton ”napinpainaja”, vaan hänen taustansa ohjaa päätöksentekoa, valintoja ja kannanottoja. Kansanedustajien taustatekijät selittävät ainakin osittain heidän toimintaansa eduskunnan jäsenenä, lainsäädännöllistä, taloushallinnollista ja poliittista pätevyyttä sekä käyttäytymistä luottamustehtävissään. Poliittisten päätöksentekijöiden toimintaa ja ratkaisuja selitetään niiden sosiaalisten olosuhteiden kautta, joissa he ovat aikai-

emmin eläneet. Näitä voivat olla esimerkiksi kunkin henkilön yksittäiset elämäkokemukset, eri ryhmien jäsenyys tai ammatti- ja koulutustausta.

On pyritty selvittämään, millaisia valituksi tulleet ovat olleet sosiaaliselta taustaltaan ja tarkasteltu päätöksentekijöiden sosiaalista liikkuvuutta sekä sosiaalisia ja poliittisia väyliä poliittiseen johtajistoon. Taustatutkimuksissa on tarkasteltu myös sitä, millaisten väylien kautta poliittinen johtajisto on rekrytoitunut valta-asemaansa ja mitkä tekijät ovat johtaneet toisten henkilöiden tai henkilöryhmien jäämiseen poliittisen rekrytoinnin ulkopuolelle. Samalla on voitu liittää poliittisen johtajiston rekrytointiprosessi yhteiskunnan ja poliittisen järjestelmän muutoksiin mm. lisääntyneen mediajulkisuuden kautta.

Tutkimuksissa käytetyt sosiaalista taustaa kuvaavat taustamuuttujat ja tutkimukselliset näkökulmat ovat vaihdelleet melkoisesti. Muuttujien valinta ja määrittely on myös ollut sangen kirjavaa. Sosiodemografisten (demografisten ja sosioekonomisten) taustamuuttujien luonne on selittävä ja kuvaava, sillä yhteiskuntatieteen sosiodemografisilla tausta- ja rakennemuuttujilla kuvataan tutkimuksen havaintoyksikköjen ominaisuuksia. Tyypillisiä sosiodemografisia taustatekijöitä ovat ikä, sukupuoli, asuinpaikka, koulutustaso ja ammatti.

Eduskunnan sosiodemografisen koostumuksen

tutkiminen on kohdistunut siihen, miten poliittinen järjestelmä kykenee toteuttamaan kansalaisten, elinkeinoelämän ja globaalien talouden vaateet, impulssit ja toiveet. Tutkijat ovat olleet kiinnostuneita siitä, miten edustuksellisuus eli ”pienoiskuva kansasta” ilmenee eduskunnan koostumuksessa ja minkälaisen sosiodemografisen taustan omaavat henkilöt rekrytoidaan ensiksi ehdokaslistoille ja sen jälkeen valitaan vaaleissa kansanedustuslaitokseen sekä miten päätöksentekijöiden ja poliittisen eliitin sosiodemografinen tausta vaikuttaa päätöksenteon tuotoksiin ja ovatko tuotokset sopusoinnussa kansankokonaisuuden yleisen mielipiteen kanssa. Tutkimuksen mielenkiinto kohdistuu myös kansanedustuslaitoksen yleiseen rooliin ja legitimitettiin edustuksellisessa demokratiassa.

Kansanedustuslaitoksen rakenteellinen kokoonpano ja kansanedustajien sosiaalinen tausta voidaan käsitteellisesti määrittellä joko suppeasti tai laveasti. Suppeasti määriteltynä sosiaalinen tausta tarkoittaa sosiaalista asemaa ja syntyperää, demografisia ja alueellisia piirteitä (sosioekonominen asema tai ammattiasema). Laaja määrittely sisältää koulutuksen, luottamustehtävät, jäsenistön vaihtuvuuden ja uraa kuvaavat muuttajat, ja lisäksi siihen on mahduttettu kansanedustajien aktiivisuus, järjestö- ja puoluetoiminta sekä ammatillinen toiminta.

Seuraavassa tarkastellaan lyhyesti kansanedustuslaitoksemme rakennetta muutaman muuttujan pohjalta. Eduskuntavaalien tulos määrittää sen, minkälaiseksi eduskunta ja eduskuntaryhmät muodostuvat. Eduskuntavaalien tulos määrää puolueiden väliset voimasuhteet ja eduskuntaryhmien koostumuksen sekä myös yksittäisen kansanedustajan valtiopäiväuran pituuden. Valtiopäiväura on katkolla joka vaaleissa. Vaaleissa saavutettu tulos ratkaisee, mitä puolueita eduskunnassa on edustettuina, millaisia kansanedustajia kulloisessakin eduskunnassa istuu, miten suuri eduskunnan vaihtuvuus on ja miten kansanedustajan parlamentaarinen ura jatkuu. Eduskuntavaalien jälkeen kansanedustajat muodostavat eduskuntaryhmiä, jotka jakavat kansanedustajilleen eri toimielintehtävät ja ministerinpaikat.

Suomessa on käyty toisen maailmansodan jälkeen 19 eduskuntavaalit. Ensimmäiset sodanjälkeiset eduskuntavaalit pidettiin 17.–18.3.1945. Suomen 36. eduskuntavaalien varsinainen vaalipäivä oli 17.4.2011. Hajotusvaalit on käyty neljästi (1954, 1962, 1972 ja 1975). Katsauksen aikajänne on vuo-

sien 1945–2011 valtiopäiville valitut 1402 eri kansanedustajaa. Vaalikausien alussa on täytetty 3800 kansanedustajan paikkaa. 128 edustajaa (9,1 %) on noussut ensimmäisille valtiopäivilleen varamiespaikalta. 163 (11,6 %) kansanedustajaa on puolestaan valtiopäiväuransa aikana kesken vaalikauden nousut varamiehenä eduskuntaan. Vuoden 1945 kansanedustajavaalien jälkeen 44 varamiespaikalta eduskuntaan noussutta kansanedustajaa on ollut edustajana vain kyseisen vaalikauden loppuun. Viidellä edustajalla oli kertynyt erimittaista valtiopäiväkokemusta kansanedustajantoimesta jo ennen toista maailmansotaa.

Eduskunta on naisistunut

Kaikista vuosien 1945–2011 aikana valituista kansanedustajista 350 on ollut naisia (25,0 %). Vaalikauden ensimmäisille valtiopäiville on valittu 960 naista, mikä on 25,3 prosenttia kaikista vaalikauden alun kansanedustajista. Vaalikauden alussa naisten lukumäärä on vaihdellut 17 kansanedustajasta (8,5 %, vuoden 1945 valtiopäivillä) 86 kansanedustajaan (43,0 %, vuoden 2011 valtiopäivillä).

Naiskansanedustajien osuus on ollut vuoden 1970 vaaleihin saakka alle 20 prosentin, mikä oli aikoinaan muiden maiden poliittisiin järjestelmiin verrattuna poikkeuksellisen korkea. Vuoden 1945 vaaleissa valittiin 17 naiskansanedustajaa. Naiskansanedustajien osuus alkoi tasaisesti kasvaa vuoden 1966 eduskuntavaaleista lähtien, aina siihen saakka naisten osuus oli pysytellyt alle 15 prosentin. Vuoden 1995 eduskuntavaaleissa valittujen naisten lukumäärä laski ensimmäistä kertaa yli kolmeen vuosikymmeneen. Suurimman paikkamäärän naiset saivat vuoden 2011 eduskuntavaaleissa, joissa tuli valituksi 86 naista. Naisten lukumäärän kasvaessa kansanedustuslaitoksen tärkeimmät asemat (puhemies ja valiokuntapuheenjohtajuudet) ovat tulleet entistä enemmän naisten ulottuville. Nainen valiokunnan puheenjohtajana tai varapuheenjohtajana ei ole enää harvinaisuus. Vuoden 2011 valiokuntavalinnoissa naiset saivat 16 valiokunnasta johdettavikseen kuusi valiokuntaa ja varapuheenjohtajiksi valittiin kahdeksan miestä ja kahdeksan naista. Vuoden 1996 valtiopäivien aikana eduskunnan puhemiehistö koostui historiallisesti ensimmäistä kertaa pelkästään naisista. Puhemiehenä toimi Riitta Uosukainen ja varapuhemiehinä

olivat Sirkka-Liisa Anttila ja Kerttu Törnqvist. Varapuhemieheksi valittiin ensimmäinen nainen vuoden 1975 toisilla valtiopäivillä, kun Anna-Liisa Linkola päätti valtiopäiväuransa eduskunnan toisena varapuhemiehenä 1975–1979.

Vasemmistopuolueiden eduskuntaryhmissä on ollut runsaasti naisia. Naisten osuus vasemmistopuolueiden eduskuntaryhmissä on ollut 19,3 prosenttia, mikä on selkeästi pienempi kuin sosialistisissa eduskuntaryhmissä esiintyneiden naiskansanedustajien osuus (27,4 %). Suurista puolueista SDP:llä on ollut eniten naiskansanedustajia. Vihreän Liiton kansanedustajista yli puolet (60 %) on ollut naisia.

Kansanedustajien ammattiasema ja koulutustaso ovat nousseet

Poliittiset päätöksentekijät rekrytoituvat ja rekrytoidaan yleisesti ylimmästä sosiaalisesta kerrostumasta. Myös kansanedustajien keskimääräinen sosioekonominen asema on ollut selkeästi korkeampi kuin äänestäjien.

Suomen kansanedustuslaitosta on luonnehtinut ylimmän ammattiaseman omaavien henkilöiden suhteellisen suuri osuus ja työntekijöiden pieni osuus. Maanviljelijöiden osuus on aina 1980-luvun eduskuntavaaleihin saakka ollut huomattavan suuri. Osuus on vastannut maa- ja metsätaloudesta elantonsa saavien osuutta väestöstä. Maanviljelijöiden osuus ammatissa toimivista työllisistä oli vuoden 2000 lopussa 4,5 prosenttia. Johtajien ja ylimpien virkamiesten osuus oli 3,3 prosenttia. Perinteisissä työntekijäammateissa toimi vuoden 2000 lopussa lähes puolet työllisestä aikuisväestöstä. Naisten osuus työntekijäammateissa ja johtajista oli hieman miesten osuutta alhaisempi.

Suomalaista yhteiskuntaa on kuvannut väestön koulutustason yleinen nousu. Koulutus ei enää ole pelkästään ylimpien sosiaalikerrostumien tai varallisuuden perustuva yksinoikeus, vaan kaikilla on oikeus ja mahdollisuus kouluttautua haluamallaan tavalla.

Kansanedustajat ovat entistä paremmin koulutettuja. Korkea koulutustaso on usein edellytys nousulle johtaviin asemiin, kuten päätöksentekijöiksi. Lähes puolet kansanedustajista on ollut korkeasti koulutettuja. Korkeakoulutettujen osuus on edelleen kasvussa. Vuoden 2011 eduskuntavaalien jälkeen aka-

teemisesti koulutettujen kansanedustajien osuus oli 56,5 prosenttia. Joka kymmenellä kaikista kansanedustajista on ollut opistoasteen koulutus ja noin 40 prosenttia kansanedustajista on suorittanut vain perus- tai toisen asteen koulutuksen. Kolmannes vuoden 2011 eduskuntaan valituista kansanedustajista oli suorittanut opistoasteen ja noin kymmenes perusasteen.

Eri puolueiryhmiä edustavien kansanedustajien taustojen välillä on eroja, samoin kuin eri puolueita äänestävien henkilöiden taustojen välillä on eroja, vaikka ne ovatkin tasoittuneet. Johtavasta ammattiasemasta rekrytoitujen kansanedustajien osuus on ollut suurin Edistyspuolueessa/LKP:ssä (96,2 %). Kokoomuksen edustajista 83,6 prosenttia on kuulunut johtavaan ammattiasemaan. Kristillisdemokratien (82,6 %), RKP:n (80,6 %) ja Vihreän Liiton (80 %) edustajien valtaosa on ollut peräisin johtavasta ammattiasemasta. Sitä vastoin Maalaisliitto/Keskustapuolueen edustajista niukka enemmistö on kuulunut johtavaan ammattiasemaan (47,1 %), mutta maanviljelijöiden osuus nousi lähes samalle tasolle (45,9 %). Keskustapuolueen eduskuntaryhmän keskimääräinen ammattiasema on noussut niin, että vuoden 1999 vaaleissa valituista edustajista jo yli kolme neljäsosaa tuli johtavasta ammattiasemasta. Perinteellistä työväenpuolueista SKDL:n/Vasemmistoliiton edustajista kolmannes oli työväestöä valintatarkkella. SDP:n kansanedustajien selvä enemmistö (58,1 %) on peräisin ylimmästä ammattiasemasta. Molemmissa vasemmistopuolueissa oli muita puolueita enemmän edustajia alemmasta toimihenkilöluokasta. Vaikka SMP:n edustajista enemmistö on kuulunut johtavaan ammattiasemaan, yli neljännes puolueen eduskuntaryhmästä on kuulunut maanviljelijäväestöön. RKP:ssä maanviljelijöiden osuus on ollut lähes viidennes (17,9 %).

Vaikka myös valitsijakunnan koulutustaso on vuosien aikana noussut, on kansanedustajien koulutustason nousu ollut kuitenkin sitäkin nopeampaan ja jyrkempää. Vuoden 1970 eduskuntavaaleista lähtien ei-sosialististen puolueiden vaalikannatuksen kasvaminen on lisännyt korkeasti koulutettujen kansanedustajien lukumäärää, sillä ei-sosialistisissa eduskuntaryhmissä on perinteellisesti ollut enemmän korkeammin koulutettuja kuin työväestön kannatuksen nojaavissa vasemmistopuolueissa. Korkeakoulututkinnon suorittaneiden osuus on ollut suuri erityisesti Edistyspuolueen ja sen toimintaa jatkaneiden puolueiden eduskuntaryhmissä. Kokoomuk-

sen eduskuntaryhmä on ollut hyvin koulutettua, mutta trendi on ollut laskeva. Keskustapuolueen koulutustaso on puolestaan ollut toisen maailmansodan jälkeisissä eduskuntavaaleissa melko matala, mutta se on vaali vaalilta kohonnut (1945: 28,3 %, 1999: 66 %). Vasemmistopuolueista SDP:n eduskuntaryhmä on ollut hivenen koulutetumpi kuin SKDL:n/Vasemmistoliiton. SDP:n eduskuntaryhmässä korkeakoulututkinnon suorittaneiden osuus on ollut vuoden 1945 eduskuntavaalien jälkeen 21,4 prosenttia, mutta vuoden 1999 eduskuntavaaleissa valituista kansanedustajista jo lähes 60 prosenttia on ollut korkeasti koulutettuja.

Oikeustieteilijät, humanistit ja yhteiskuntatieteilijät ovat olleet hyvin edustettuina eduskunnassa (lähes ¾ kaikista korkeakoulututkinnoista). Kansanedustajien yleisimmät korkeakoulututkinnot ovat olleet yhteiskunnalliset ja humanistiset tutkinnot. Toimittajat ja opettajat ovat perinteellisesti olleet hyvin edustettuina eduskunnassa. Maatalous-metsätieteellisen korkeakoulututkinnon suorittaneiden osuus oli huipussaan vuoden 1958 eduskuntavaaleissa, mistä lähtien osuus on laskenut.

Suomalaiset puolueet ovat ainakin osaksi vielä luokkapuolueita, mikä on näkynyt eduskuntaryhmien koostumuksessa. Sosiodemografisesti ylempien kerrosten yliedustus näkyy jo puolueiden ehdokasasettelussa, vaikka suuntaus on viime eduskuntavaalien ehdokasasettelussa ollut saada listoille niin monipuolinen ehdokasjoukko kuin mahdollista. Suuntaus yleispuolueiksi on näkynyt erityisesti ehdokasasettelussa, ei niinkään valittujen kansanedustajien kohdalla.

Jäsenistön uusiutuminen on voimistunut

Poliittisen johtajiston ja kansanedustajien sosiaalista taustaa voidaan tarkastella tutkimalla eduskunnan jäsenistön koostumuksen vakautta, pysyvyyttä ja vaihtuvuutta. Kansan valitseman eduskunnan koostumus ja koostumuksen pysyvyys tai muutokset heijastuvat kansanedustajien valtiopäiväkokemuksen kertymiseen sekä valtiopäiväuran syntyyn, pysyvyyteen ja pituuteen. Jäsenistön uudistumista (tai pysyvyyttä) voidaan mitata tutkimalla jäsenistön pysyvyyttä ja muutoksia, mutta myös tarkastelemalla kansanedustajien keskimääräistä valtiopäiväkokemusta.

Eduskunnan kokoonpano muuttuu eduskunta-

vaaleissa enemmän tai vähemmän. Vaaleissa tapahtuvia poliittisia muutoksia ovat vasemmisto–oikeisto -voimasuhteiden muutokset, puolueiden välisten voimasuhteiden muutokset ja henkilövaihdokset. Äänestäjät vaikuttavat eduskunnan kokoonpanoon ja eduskunnan kokoonpanoon vaihtamalla ehdokasta tai puoluetta tai olemalla äänestämättä ollenkaan.

Ehdokasasettelu ja eduskuntavaalien tulos ovat näkyneet eduskuntaryhmien kokoonpanossa niin yksilö- kuin puoluetasolla. Vaaleissa tapahtuneet puolueiden sisäisten/välisten kannatussirtojen voimakkuus ja valittujen henkilöllisyys heijastuvat eduskunnan kokoonpanoon. Puolueiden ja yksittäisten ehdokkaiden vaalimenestys ovat nostaneet uusia kasvoja eduskuntaan. Osa kansanedustajista ei ole enää halunnut asettua ehdokkaaksi, osa ehdokkaina olevista istuvista kansanedustajista ei taas ole pystynyt uudistamaan mandaattiaan. Osa kansanedustajista on omasta tahdostaan jättänyt eduskuntatyön ulkopuolelle, ja osa on palannut myöhemmin uudelleen edustajiksi. Eduskuntaan paluun tekeviä entisiä kansanedustajia on valittu joka vaaleissa.

Murrosvaiheessa entisten ja uusien poliittisten ryhmien välinen vuorottelu on merkinnyt eduskuntaryhmien tavallista suurempaa uusiutumista ja kansanedustajien suurempaa valtiopäiväkokemuksen laskua. Puolueiden kannatus on ollut suhteellisen vakaata Suomessa, mitään suurempia kannatusvaihteluita ei ole harvoja poikkeuksia lukuun ottamatta tapahtunut. Oppositiopuolueet ovat yleisesti menestyneet hyvin vaaleissa, mutta vaalimenestys ei ole välttämättä tuonut hallitusasemaa vaalien jälkeen. Eduskunnan jäsenistön uusiutumisvoimakkuuteen, entisten edustajien jäämiseen valitsematta uudelleen, vapaaehtoiseen luopumiseen kesken kauden tai vaalikauden päättyessä ovat vaikuttaneet monenlaiset tekijät, kuten vaalijärjestelmä, vaaliasetelmassa tapahtuneet tekniset muutokset, henkilökohtainen halu siirtyä syrjään, vaalityön epäonnistuminen tai oman puolueen kannatuksen heikkeneminen, vanhojen puolueiden häviäminen ja uusien syntyminen. Joskus vaikuttavat ulkoisetkin tekijät, murroskaudet ja yhteiskunnallinen tilanne.

Eduskunnan koostumuksen ja jäsenistön uudistumista voidaan kuvata laskemalla eduskuntavaaleissa valittujen uusien kansanedustajien määrä ja prosenttiosuus koko jäsenistöstä. Vielä suurempi jäsenistön vaihtuvuus saadaan, kun otetaan tarkasteluun mukaan aikaisemmin kansanedustajina toi-

mineet, mutta eduskuntaan palanneet edustajat. Vieläkin suurempi vaihtuvuus saadaan, kun uusiksi kansanedustajiksi määritellään edelliseen eduskuntaan varaedustajina nousseet ja uudelleenvalitut edustajat.

Vuoden 1945 jälkeen eduskuntaan on valittu 1402 eri henkilöä. 1260 (89,9 %) kansanedustajaa aloitti eduskuntauransa vuoden 1945 vaalien jälkeen, 142 toimi kansanedustajana jo ennen vuoden 1945 eduskuntavaaleja. Vanhin ennen vuoden 1945 eduskuntavaaleja alkanut valtiopäiväura alkoi vuoden 1907 valtiopäiviltä ja kesti muutamia taukoja lukuun ottamatta vuoden 1962 vaaleihin saakka (Väinö Tanner).

Noin 65 prosentilla uudelleen valituista kansanedustajista on ollut aikaisempaa valtiopäiväkokemusta valintahetkellä. 151 kansanedustajaa oli ollut aikaisemmin kansanedustajana, mutta eivät edellisillä valtiopäivillä. 1326 kansanedustajaa aloitti valtiopäiväuransa vuoden 1945 eduskuntavaalien jälkeen. 90 prosentilla vuoden 1945 jälkeen valituista kansanedustajista ei ollut kertynyt parlamentaarista kokemusta ennen vuoden 1945 eduskuntavaaleja. 128 kansanedustajaa on noussut kansanedustaksi varamiespaikalta eli noin seitsemän kansanedustajaa vaalikautta kohden. Eniten varaedustajia tuli eduskuntaan vaalikaudella 1975–1978 (yhteensä 16) ja 1995–1998 (yhteensä 14). Vaalikaudella 1975–1978 tapahtui huomattava määrä virkanimityksiä ja vuoden 1996 valtiopäivien aikana kansanedustajia valittiin EU-parlamenttiin.

Eduskuntaryhmissä on tapahtunut isoja muutoksia vaalimenestyksen tai -tappion myötä. Noin kolmannes kansanedustajista on valittu eduskuntaan ensikertalaisina. Uusien kansanedustajien lukumäärä on pysynyt suhteellisen vakaana toisen maailmansodan jälkeen. Suuri ensikertalaisten määrä laskee kansanedustajiston keskimääräistä valtiopäiväkokemusta. Jäsenistön vaihtuvuuden (vaaleissa valittujen uusien kansanedustajien lukumäärä) ja kansanedustajien keskimääräisen valtiopäiväuran pituuden välillä eduskuntavaalien jälkeisillä valtiopäivillä on ollut selvä negatiivinen korrelaatio. Jäsenistön uusiutuminen heijastuu puolestaan siihen, miten pitkiä kansanedustajan uria eduskunnassa syntyy.

Eduskunnan kokoonpano on uusiutunut eniten vuosien 1945, 1970, 1995 ja 2011 eduskuntavaaleissa. Kaksi kertaa (1945 ja 1970) eduskunnan jäsenistön vaihtuvuus oli yli 40 prosenttia (1945: 46,0 % ja 1970: 42,0 %). Vuoden 1995 vaaleissa kansanedus-

tajien vaihtuvuus oli 36,0 prosenttia ja 2011 vaalien jälkeen 37,5 prosenttia. Toisen maailmansodan jälkeisissä ensimmäisissä eduskuntavaaleissa erityisen suuri vaihtuvuus oli SKDL:n eduskuntaryhmässä. Kokoomuksen edustajista $\frac{2}{3}$ oli uusia vuoden 1945 eduskuntavaalien jälkeen. 84 uutta kansanedustajaa aloitti valtiopäiväuransa vuoden 1970 eduskuntavaalien jälkeen. Vaihtuvuus oli erityisen voimakasta pienpuolueissa. Myös SDP:n eduskuntaryhmään tuli lähes puolet uusia edustajia.

Vuoden 1995 vaaleja leimasi taloudellinen lama. Osittain siitä johtuen pääministeripuolue keskustan eduskuntaryhmästä vaihtui lähes puolet. Muidenkin puolueiden eduskuntaryhmien koostumuksissa tapahtui isoja muutoksia vaalituloksen myötä. SMP:n vaalimenestyksen myötä vuosien 1970 ja 1983 vaaleissa SMP:n eduskuntaryhmään tuli runsaasti uusia kasvoja. SDP:n vaalimenestys vuoden 1966 vaaleissa toi eduskuntaan huomattavan määrän uusia kansanedustajia. Samoin kävi vuoden 1995 eduskuntavaaleissa, joissa SDP:n kannatus nousi sodanjälkeisten vaalien huippulukemaan. Vuoden 1945 eduskuntavaaleissa valittiin runsaasti uusia kansanedustajia jokaiseen eduskuntaryhmään. Vuoden 1970 vaaleissa kokoomuksen eduskuntaryhmään tuli yli puolet uusia kansanedustajia. Vuoden 2011 eduskuntavaalien jälkeen perussuomalaisten eduskuntaryhmä koki suuren mullistuksen suuren vaalivoittonsa ansiosta, myös vasemmistoliiton ja kokoomuksen eduskuntaryhmiin tuli uusia kasvoja, vähiten uudistuivat RKP:n, vihreiden ja suuren vaalitappion kohdanneen keskustan eduskuntaryhmät.

Kansanedustuslaitoksen jäsenistön vaihtuvuus on osoitus demokraattisen poliittisen järjestelmän toimivuudesta. Eduskunnan jäsenistö vaihtuu vaalipiiritasolla. Suhteellisen pieni osa kansanedustuslaitoksen vaihtuvuudesta selittyy vaalipiiri- jaossa tehdyistä tarkistuksista. Suurin osa muutoksista on tapahtunut eduskuntapuolueiden kannatuksen vaihteluissa tai eri ehdokkaiden välillä. Kansanedustajien vaihtuvuuden voimakkuus on ollut erilaista eri vaalipiireissä. Puolueiden kannatusmuutokset, yleinen ja vaalipiiritasoinen vaaliasetelma ja ehdokkaiden henkilökohtainen menestyminen sekä yhteiskunnallisten murrosten heijastukset ovat vaalipiiritasolla vaikuttaneet vaalitulokseen ja läpi menneiden nimilistaan.

Eduskunnan kokoonpano on muuttunut myös kesken vaalikauden. Yleisimmät syyt jäsenistön vaihtuvuuteen kesken vaalikauden ovat olleet istuvan kansanedustajan kuolema tai siirtyminen eduskun-

nan ulkopuolisiin tehtäviin. Suomessa on kesken vaalikauden vaihtunut keskimäärin noin kymmenen kansanedustajaa.

Voimakas uusien kansanedustajien esiinmarssi ja jäsenistön uudistuminen on johtanut siihen, että eduskunnan jäsenistön valtiopäiväkokemus on laskenut, varsinkin jos eduskunnan jäsenistöstä on poistunut pitkän valtiopäiväkokemuksen omaavia valtiopäiväveteraaneja. Voidaan olettaa, että parlamentin toiminta tehostuu valtiopäiväurien pidentyessä ja jäsenistön pysyessä suhteellisen vakaana vaalikausien välillä. Kansanedustajien pidentyneet valtiopäiväurat ja eduskunnan koostumuksen pysyvyys lisäävät jäsenistön asiantuntemusta ja professionalisoitumista sekä nopeuttavat ja tehostavat vaalikauden alussa parlamentin toiminnan käynnistymistä eduskuntaryhmissä ja valiokunnissa.

Kansanedustajien valtiopäiväkokemus on laskenut

Kuten suurimmalla osalla poliittisista päätöksentekijöistä, myös kansanedustajilla on taipumusta olla pitkään samassa valta-asemassa, tehdä poliittista uraa ja valtiopäiväkokemuksen kohotessa edetä valtiopäiväurallaan tärkeämpiin tehtäviin eduskuntaryhmässä ja valiokunnissa.

Parlamentaarisen uran jatkuminen pidentää samalla fyysistä ikää ja nostaa kansanedustuslaitoksen ikärakennetta. Poliittisten päätöksentekijöiden rekrytoinnissa on arvostettu poliittista kokemusta. Kaikkien ensimmäiselle kaudelle valittujen kansanedustajien keskimääräinen valitsemisikä on ollut 42 vuotta. Mieskansanedustajien keski-ikä valintahetkellä (42 vuotta) on ollut hivenen korkeampi kuin naisten (41 vuotta). Vuoden 2011 eduskuntavaaleissa valittujen kansanedustajien keski-ikä oli 48 vuotta (VIHR 42 v, KOK 46 v, VAS 47 v, KESK 48 v, SDP 48 v, PS 49 v, RKP 50 v, KD 54 v). Mieskansanedustajien keski-ikä oli 50 vuotta ja naisten 45 vuotta. Nuorin vuonna 2011 valittu kansanedustaja oli 25-vuotias. Samaan eduskuntaan valittiin kolme 70-vuotiasta edustajaa. Valtiopäiväseniorien lukumäärä on laskenut, vaikka jokaisella vaalikaudella eduskunnan jäsenistössä on ollut useita valtiopäiväsenioreita.

Eduskunnan kokoonpanon pysyvyys tai vaihtuvuus heijastuu siihen, miten suureksi kansanedustajan ja kansanedustajien keskimääräinen valtiopäivä-

väkokemus muodostuu ja miten pitkiä kansanedustajan uria eduskuntaan syntyy. Voimakas vaihtuvuus laskee keskimääräistä valtiopäiväkokemusta ja lyhentää valtiopäiväuria.

Seuraavassa tarkastellaan kansanedustajien valtiopäiväkokemusta valintahetkellä. Hypoteesina on, että istuvilla kansanedustajilla on paremmat mahdollisuudet ja resurssit uusia valtakirjansa kuin uusilla yrittäjillä. Poliitikassa kokemus tuo meriittiä ja äänestäjät luottavat asiantuntemukseen ja kokemukseen. Istuvilla kansanedustajilla on etulyöntiasema vaalimainonnan, median ja tunnettavuuden kannalta suhteessa uusiin ehdokkaisiin. Valtiopäiväkokemuksen karttuminen lisää ehdokkaan mahdollisuuksia saada johtotehtäviä eduskuntaryhmässään ja valiokunnissa. Pitkäaikaiset kansanedustajat otetaan myös paremmin huomioon ministerinpaikkojen jaossa.

Kansanedustajien fyysisen iän ja valtiopäiväkokemuksen pituuden välillä on positiivinen korrelaatio. Eduskunnan keskimäärin korkeampi fyysinen ikärakenne korreloi suuremman keskimääräisen valtiopäiväkokemuksen kanssa.

Eduskunnan koostumuksen muuttuessa voimakkaasti kansanedustajien keskimääräinen valtiopäiväkokemus laskee. Kansanedustajilla on ollut takanaan keskimäärin noin kahdeksat valtiopäivät. 1945 valittujen kansanedustajien keskimääräinen valtiopäiväkokemus oli 6,5 valtiopäivät, vuonna 1970 valituilla 4,6 valtiopäivät ja vuonna 1995 valituilla keskimäärin 3,8 valtiopäivät. Vuonna 2011 valittujen kansanedustajien valtiopäiväkokemus oli alle kahden vaalikauden pituinen, 6,4 valtiopäivät, miesten 6,8 valtiopäivät ja naisten 6,0 valtiopäivät.

Lukumäärältään eniten on ollut uusia edustajia, toiseksi eniten on ollut sellaisia kansanedustajia, jotka ovat istuneet yhdellä vaalikaudella. Myös kahden ja kolmen vaalikauden kansanedustajia on paljon. Noin kymmenesosa kansanedustajista on ennen uudelleenvalintaa toiminut eduskunnassa enemmän kuin neljä vaalikautta.

Valtiopäiväkokemus pätevoittää eduskunnan johtotehtäviin

Eduskunnassa vallitsee senioriteettiperiaate, ”nokkimisjärjestys” eli hierarkia. Edustajakausten kertyminen pätevoittää eduskunnan johtotehtäviin. Valtiopäiväkokemuksen kertyminen ja parlamentaari-

nen kokemus lisäävät asiantuntemusta ja mahdollisuutta luoda tärkeitä luottamussuhteita ja päästä vaikuttamaan tärkeiden johtotehtävien kautta. Valtiopäiväkokemuksen kertyminen auttaa myös kansanedustajaa kilpailemaan uudelleenalinnasta, sillä kokeneilla kansanedustajilla on ollut etulyöntiasema suhteessa uusiin yrittäjiin.

Kansanedustajien keskimääräinen valtiopäiväkokemus ja keskimääräinen valtiopäiväuran pituus ovat pysyneet suhteellisen stabiilina koko toisen maailmansodan jälkeisen ajan. Kansanedustajien keskimääräinen valtiopäiväura on kestänyt 11,8 valtiopäivät eli lähes kolme vaalikautta. Vaalikauden alussa eduskuntaan valittujen kansanedustajien keskimääräisen valtiopäiväuran pituus on ollut 12,2 valtiopäivät, kun taas varaedustajan paikalta eduskuntaan nousseiden valtiopäiväuran pituus on jäänyt 8,6 valtiopäiviin.

Vaikka kansanedustajien keskimääräisen valtiopäiväuran pituus on ollut suhteellisen vakaa, on urien pituuden hajonta ollut melko suuri. Kansanedustajan uran pituus on vaihdellut yhden ja 44 valtiopäivien välillä. Valtiopäivänestoreita on ollut runsaasti. John Österholm (RKP, 44 valtiopäivää, 1919-1960) on istunut pisimpään. Yli 20 valtiopäivillä istuneita kansanedustajakonkareita on ollut 150 (12,5 %).

Kansanedustajan ura voi olla lyhytkin. 15 kansanedustajan ura on jäänyt yksin valtiopäiviin (13 on noussut varaedustajan paikalta). Varaedustajan paikalta nousseen kansanedustajan ura on usein aika lyhyt. Yhden vaalikauden tai sitä vähemmän ajan kansanedustajina toimineita kansanedustajia on ollut 20,7 prosenttia. Pisin varamiespaikalta alkanut eduskuntaura kesti 29 valtiopäivät (Eino Uusitalo ML/KESK).

Miina Sillanpää (SDP) oli 81-vuotias siirtyessään pois kansanedustajan tehtävästä vuoden 1947 valtiopäivillä. Hän oli ainoa naiskansanedustaja, joka valittiin ensimmäisille yksikamarisille valtiopäiville vuoden 1907 eduskuntavaaleissa ja oli edustajana 1945 vaalien jälkeen. Vuoden 1907 vaaleissa valituista kansanedustajista Miina Sillanpään ohella Juhani Leppälä (ML, kansanedustajana 1907-1908I, 1919-1921 ja 1927-1950) ja Väinö Tanner (SDP, kansanedustajana 1907-1910, 1914, 1919-1926, 1930II-1944, 1951-1953 ja 1958-1961) olivat edustajia vielä toisen maailmansodan jälkeen. Väinö Tanner ei ollut edustajana heti sodanjälkeisillä valtiopäivillä, vaan hän nousi eduskuntaan uudelleen vuoden

1951 eduskuntavaaleissa. Vuoden 1945 eduskuntavaaleissa ei valittu ainoatakaan säätyvaltiopäivillä toiminutta kansanedustajaa. Sen sijaan 1908-1919 valituista edustajista 22 ehti toimia kansanedustajana vielä vuoden 1945 jälkeisillä valtiopäivillä.

Noin kolmannes kansanedustajista päättää valtiopäiväuransa vaalikauden lopussa ja tilalle nousee uusi kansanedustaja. Valtiopäiväuran pituus on ollut melko stabiili koko tarkastelujakson ajan. Kansanedustajien keskimääräisen valtiopäiväuran pituus on jonkin verran lyhentynyt. Selityksiä ilmiölle voidaan löytää mielenkiinnon hiipumisesta yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen, poliitikon uran arvostuksen laskusta, palkkauksesta suhteutettuna yksityiseen yritys sektorin johtoportaan palkkoihin tai poliitikon uran merkityksen vähenemisestä ponnahduslautana siviiliuralla etenemiselle.

Vaikka kansanedustajan työ on muuttunut keskimäärin aikaisempaa lyhytkestoisemmaksi, keskimääräinen valtiopäiväkokemus alkoi laskea varsinaisesti vuoden 1962 eduskuntavaaleista lähtien, varsinaisia valtiopäiväsensioreita (yli seitsemän vaalikautta istuneita) on vaalikaudesta toiseen esiintynyt valtiopäivillä.

Lopuksi

Korkeakoulutus on luonut mahdollisuuden nousta johtaviin aseisiin ammatillisella uralla, mutta samalla luonut myös tiedollisen ja taidollisen perusosaamisen ”siviilityön” jälkeen kansanedustajan tehtävässä. Äänestäjät ovat valinneet kansanedustajiksi itseään koulutettuja henkilöitä. Korkea sosioekonominen asema ja koulutus ennen kansanedustajan uran alkua sekä järjestö-/puoluetoiminta paikallisen tason päätöksentekijöinä ovat edesauttaneet ehdokaiden menestymistä eduskuntavaaleissa ja samalla koulineet eduskuntatyöhön. Kansanedustajien uraa on useimmiten edeltänyt keskimääräistä enemmän julkista aktiivisuutta ja suorituksia, jotka ovat realisoituneet poliittisessa päätöksenteossa kansanedustajana tarvittaviin taitoihin, tietoihin ja osaamiseen. Yhä useammalla kansanedustajaksi valitulla on muutakin kuin pitkäaikaista järjestötaustaa, kuten menestystä urheilu- tai viihdejulkisuudessa ja sitä kautta yleistä valtakunnantason tunnettavuutta.

Vaikka kansanedustajan työ on muuttunut keskimäärin aikaisempaa lyhytkestoisemmaksi, ja vaikka keskimäärin kolmannes kansanedustajista on vaih-

tunut vaalikauden lopussa, kansanedustajien keskimääräinen valtiopäiväkokemus alkoi laskea varsinaisesti vuoden 1962 eduskuntavaaleista lähtien. Valtiopäiväsenioreita (yli seitsemän vaalikauden kansanedustajia) on ollut jokaisella vaalikaudella.

Eduskunnan jäsenistön keskimääräinen valtiopäiväkokemus on laskenut, erityisesti murroskausiin osuvissa vaaleissa, kun eduskunnan koostumus on voimakkaasti muuttunut.

Selityksiä keskimääräisen valtiopäiväkokemuksen laskulle voidaan löytää murroskausien vaikutusten ja vaalikannatuksen vaihteluiden ohella yleisellä tasolla ehdokkaiden mielenkiinnon hiipumisesta yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen, poliitikon uran arvostuksen laskusta, palkkatasosta suhteutettuna yksityisen yrityssektorin palkkoihin tai poliitikon uran merkityksen vähenemisestä ponnahduslautana siviiliuralla etenemiselle.

VIITTEET

1 Katsauksen aineisto perustuu kansanedustajien poliittista ja yhteiskunnallista uraa sekä sosiodemografisia taustaa kuvaaviin muuttujiin, joita on kerätty ja päivitetty kansanedustajatietokantaan aluksi professori Matti Wibergin johdolla ja jatkettu myöhemmin allekirjoittaneen toimesta. Aineisto kerätty eduskunnan vaalikausittain julkaisemista eduskuntamatrikkeleista (”Suomen eduskunta”) ja valtiopäivittäin julkaistuista kansan-

edustajaluetteloista (”eduskunta vuoden xxxx valtiopäivillä”), matrikkelihakuteoksista ”Suomen kansanedustajat 1907 1982 (1982)” ja ”Suomen kansanedustajat 1907 2000” (2000) sekä eduskunnan Internet-sivuilta <http://web.eduskunta.fi/Resource.phx/eduskunta/index.htx>, [http://www.eduskunta.fi/triphome/bin/hex3000.sh?LAJITNIMI=\\$](http://www.eduskunta.fi/triphome/bin/hex3000.sh?LAJITNIMI=$)

<http://www.eduskunta.fi/thwfakta/hetekau/hex/hxent.htm> ja ministeritietojärjestelmästä <http://www.valtioneuvosto.fi/tieto-vaaltioneuvostosta/hallitukset/vuodesta-1917/haku/fi.jsp>.